

ÎNSEMNĂRI DESPRE CONSTANȚA SFÂRȘITULUI DE VEAC AL 19-LEA ÎN „JURNALUL” LUI KONSTANTINOS ARVANITIS

În anul 2009, prestigioasa editură „Polirom” a publicat un *Jurnal*, scris în neogreacă, la sfârșit de secol 19 și început de secol 20, de către Konstantinos Arvanitis, originar din Misimvria (azi, Nesebăr, Bulgaria) și stabilit la Constanța, unde a și trăit până la sfârșitul vieții¹.

Jurnalul acoperă perioada 1893-1899, pe 116 pagini, dintr-un caiet de format mic, provenind de la nepotii autorului, care, în prezent, locuiesc la Cluj. Inițial, aceștia au pus textul la dispoziția revistei de cultură „Apostrof”, unde a și apărut, în două serii, în cursul anului 2008.

S-a îngrijit de apariția în limba română a volumului traducătorul Claudiu Turcitu. „Cuvântul înainte”, semnat de Marta Petreu, trece în revistă biografia lui Konstantinos Arvanitis, care, deși nu are vreo legătură directă cu literatura, „nu este scriitor și nu a făcut carieră în cultură”, reușește să capteze atenția cititorului printr-o formă concisă de exprimare și sinceritatea emoțiilor. Marta Petreu subliniază că: „acest jurnal - cu un aer de copilărie sumbră și muncită ca-n <<Marile speranțe>> - are interesul și farmecul lui. El ne dă informații despre cum arăta clasa de mijloc la sfârșitul secolului al XIX-lea în România, în general în spațiul sud-est european, cum se putea face școală etc.”.

Considerăm că *Jurnalul* este cu atât mai interesant, cu cât băiatul de prăvălie, care începe să-și scrie impresiile la numai treisprezece ani, dovedește un simț acut al observației și convinge prin realismul expresiei. *Jurnalul* se face ecoul marii sale dorințe de a învăța carte, de nematerializat într-o familie modestă, în care intrarea cât mai devreme a băieților în rândul celor care își câștigă existența reprezintă nu numai o obișnuință, dar și o cerință dictată de starea materială.

Abia la generația urmașilor lui Konstantinos Arvanitis acest vis prinde contur: fiica sa, Eufrosina, și-a făcut studenția la Cluj, unde s-a și căsătorit cu profesorul Nicolae Mărgineanu. Ea fost cea care a păstrat *Jurnalul* tatălui său. După moartea Eufrosinei, fiul său, Nicolae Mărgineanu, și fiica, Dana Țăranu, au preluat manuscrisul.

* Biblioteca Județeană „I. N. Roman” Constanța; e-mail: capostoleanu@yahoo.co.uk.

¹ Konstantinos Arvanitis, negustor (n. 1880-m. 15 martie 1933).

În *Epilogul* semnat de Nicoale Mărgineanu se arată că, la începutul secolului al 20-lea, Konstantinos Arvanitis, intrând în posesia drepturilor de moștenitor în familia sa, era decis să plece în Statele Unite. A renunțat însă la biletul de vapor deja cumpărat, în favoarea căsătoriei cu Maria Mistakidis, provenind din cea mai bogată familie din Mesemvria. În anul 1908, s-a născut fiul lor, Alexandru. În contextul unor bine cunoscute tulburări interetnice din anii 1910-1911 din Balcani, Konstantinos Arvanitis și soția sa au fost nevoiți să părăsească Bulgaria și s-au stabilit la Constantinopol, în cartierul fanariotilor, cu speranța unei vieti mai bune. Timp de doi ani, Konstantinos a încercat să se angajeze sau să înceapă o afacere proprie, dar strădaniile au avut slabe rezultate. La sfatul fratelui său, Panaiotis, a venit în România, la Constanta, în anul 1913, unde și-a deschis un magazin de stofe, debutul unor afaceri prospere.

Mai spune Nicolae Mărgineanu că, fiind un om cu simțul dreptății, echilibrat, Konstantinos avea priceperea de a aplană conflictele și, de aceea, comunitatea greacă îi solicita sfaturile în astfel de situații. S-a stins la Constanța, la numai 53 de ani, în urma unei congestii cerebrale.

Acestea sunt datele biografice pe care urmașii le relatează cititorilor *Jurnalului* și care completează, în mod fericit, paginile acestuia.

Însăși propoziția de început a *Jurnalului* ar putea deveni punct de plecare al unui comentariu de profunzime al textului: „*Plin de speranțe, mă apuc acum să scriu prezentul jurnal*”. Nimic neobișnuit ca un băiat de treisprezece ani să deschidă un jurnal al vârstei sale. Dar acesta *nu este* un *Jurnal* de mărturisiri adolescente, ci o intrare în lumea sfârșitului de secol al 19-lea, în care se regăesc, deopotrivă, imagini ale mediilor pe care băiatul le cunoaște sau ale celor pe care va fi nevoit să le străbată, în drumul spre România și, mai apoi, la Constanta.

Numele complet al autorului: Konstantinos Perikleous Arvanitis. Fiu al unui căpitan de șleap pe Dunăre, băiatul își vede tatăl destul de rar, căci meseria îl poartă, mai tot timpul, pe „seniorul” Perikleous pe drumurile apelor, singurul răgaz fiind iarna, când stă pe acasă. Mesimvria bulgărească numără vreo 2000 de locuitori greci - conform însemnărilor lui Konstantinos - și toți aceștia sunt considerați a fi înstăriți, căci nu le lipsește peștele, untul, grâul, vinul, alimente esențiale pentru o viață simplă, dar îndestulătoare. Mențiunea: „*chiar și cel mai sărac are toate cele necesare*”, căreia i se alătură alte observații, nu face decât să sublinieze importanța pe care Konstantinos o acordă detaliilor de natură socială.

În mai 1893, adolescentul notează cu resemnare și înțelegere matură a situației: „În urmă cu 10 zile m-am întors din Anchialos², unde am făcut o călătorie de o săptămână și mama a decis să mă dea ucenic la prăvălia de tesături a lui Cristodoulos Moschopoulos. Am 13 ani. Mă întreb în sinea mea și constat că nu sunt făcut pentru a fi negustor. Încă vreau să învăț, să studiez. Da, vreau să învăț. Din păcate, situația noastră materială nu o permite și sunt nevoit să ascult sfaturile mamei. Mă voi duce la prăvălie.”

Într-o familie în care autoritatea părintească este de necontestat, Konstantinos nici nu va îndrăzni să spună tatălui de aspirațiile sale. Își recunoaște dorința de a învăța ca un vis îndepărtat, aproape un ideal, pornit, credem, nu neapărat dintr-o încercare de negare a ritualului negustoresc familial, cât dintr-o recunoaștere a unei anume sensibilități la cuvânt și învățătură, pe care, iată, o demonstrează prin *Jurnal*.

Cea dintâi consemnare despre orașul Constanta apare în data de 8 august 1893: mama lui Konstantinos a ajuns în orașul de la mare, unde îl instalează pe unul dintre ceilalți copii ai familiei, Panaiotis, în magazinul importantului comerciant Laskaridis.

Mama își continuă drumul spre Brăila, spre a se întâlni cu sotul ei, căpitanul de șlep, dar veștile dinspre România nu sunt prea bune, căci epidemia de holeră nu face decât să înspăimânte prin consecințele despre care se vorbește pe larg în presa vremii.

Jurnalul este confirmat aici de știrile din ziarul „Constanta”³, în care se consemnau măsurile de restricție a circulației și de păstrare a igienei pe care autoritățile le luau în cazul puternicei epidemii de holeră, cu multe cazuri la Brăila și București. Dar, conform corespondentei de la ziarul „Timpul”, pe care același ziar „Constanta” o publică într-un număr ulterior⁴, era vorba despre perioada de plin sezon de călătorii spre mare. Așadar, publicul cititor era asigurat că „*la Medgidia și Constanta sănătatea e perfectă.*”

Dar, mama lui Konstantinos nu va putea scăpa de holeră: unchiul Anagnostis Laskaridis de la Constanta anunță familia că ea a decedat la Calafat, pe 23 august 1893, iar mormântul și l-a aflat pe o insulă pustie a Dunării, între Calafat și Vidin.

Însemnarea din octombrie 1893 este la fel de semnificativă pentru încercarea de portret mental și sufletesc al adolescentului: „*Deși nu am chef de scris astăzi, totuși trebuie să scriu.*” De ce „*totuși*”? Pentru că *Jurnalul* nu trebuie oprit, el face parte dintr-o aventură intelectuală atât

² Pomorie, în prezent, n. tr.

³ „Constanta”, 1 aug. 1893.

⁴ *Idem*, 8 aug. 1893.

de necesară terapiei durerii, terapie ale cărei efecte băiatul nu le numește, dar, cu siguranță, le simte. Dar, lucrurile nu se opresc aici: după relatarea unei întâmplări neplăcute de peste zi, în urma căreia șeful ridică glasul și îl ceartă, Konstantinos scrie: „Nu uit, seara, când merg acasă, de cărțile mele. Mereu învăț, mai ales la franceză, limba pe care îmi doresc atât de mult să o învăț. Ah, de ce părintii mei nu m-au dat la o școală? De ce m-au luat de lângă mult iubitele mele slove?” Sunt cuvinte pline de sensibilitate și nestinsă amărăciune.

O întâmplare nefericită de la Pvr̄gos: mușcătura unui câine îi va îndrepta drumul spre București, unde va veni să se trateze la un faimos medic bucureștean de la Spitalul „Babeș”, specialist în tratarea turbării. Amănunt extrem de important pentru istoria medicinei românești: faptul că, la acest spital, se tratau cazurile grave din țară și din țările învecinate⁵. Și, astfel, începe un prim contact al lui Konstantinos Arvanitis cu lumea românească. Spune adolescentul „Nu pot să mă satur de București!”.

Două însemnări, 22 iulie 1895: „Încă nu pot să îmi revin. A, e imposibil ca eu să rămân în Mesimvria! De-aș putea reuși să-l conving pe tata să mă ia în România!” și, decembrie același an: „Îmi amintesc de acea Brăilă, cu marile ei magazine, mai apoi Constanta, cu magazinul lui Laskaridis, unde lucrează Panaiotis, unde mai lucrează alți 27 de functionari. Încă mai îmi trec toate aceste prin minte. Mi-ar plăcea să lucrez și eu într-un astfel de magazin”, vor defini calea de negustor pe care Konstantinos Arvanitis o va urma, mai târziu, în România.

După moartea tatălui, în martie 1897, Konstantinos înțelege că „trebuie să dea la o parte”, după cum însuși se exprimă, cele legate de învățătură, spre a-și purta singur de grijă, iar gândul de a se stabili la Constanta revine cu insistență.

S-a îmbarcat, de la Pvr̄gos, pe un vas austriac spre a merge la Constanta. Călătoria pe timp de iarnă i-a adus ceva necazuri, astfel încât abia în a douăsprezecea zi a ajuns la destinație.

Prima consemnare din Constanta existentă din *Jurnal* este datată 16 decembrie 1897. Orașul în care își pusese toate speranțele nu se arată prea ospitalier. Fratele său, Panaiotis, își pierduse slujba și puținele resurse financiare de care dispun sunt pe terminate. Intenția lui Konstantinos de a lucra într-un magazin cu renume nu are șanse de reușită, astfel că Panaiotis, „care știa bine piața Constantei”, îi găsește o slujbă într-un magazin mic de manufactură, al fratilor Dimitrios și Ioannis Frangopulos, pe strada Mangaliei, unde și începe să lucreze pe 7 decembrie 1897, pe un salariu de 25 de franci, plus mâncare și alte

⁵ Medicul Victor Babeș a înființat, la București, în 1888, al doilea institut antirabic din lume.

cheltuieli. Si, din nou o mare dezamăgire: „Din a treia zi la magazin, ochii au început să mi se înroșească de atâta muncă. Aceasta era situatia bună pe care visam să o gădesc la Constanta. De la un magazin mare și cochec unde mă rugau să rămân, am plecat și unde am ajuns, Dumnezeu! Ce mare greșală am făcut, Fecioară Maria, să vin aici! Este însă imposibil să persist în a mai rămâne aici și cum voi lua câțiva bani voi merge la Brăila, la rudele mele, poate acestea se vor îngriji să-mi găsească un loc de muncă.”

Konstantinos nu este preocupat să scrie despre oraș, în sine, cât, mai degrabă, despre trăirile sale în acest oraș, unde își căuta un rost.

Dar, cum arăta „în realitate” Constanta la acel moment?

Din „Espinerea situatiei judetului Constanta prezentată Consiliului General de Domnul prefect al judetului”⁶ rezultă că, în acord cu datele recensământului fiscal din decembrie 1894, populatia număra: 56.617 români, 1176 greci, 341 cetățeni sub protecțiune greacă. În orașul Constanta trăiau 10.419 suflete, dintre care 2.519 români, 2.460 greci, 2.202 turci și tătari. Dar, în *Espinere*, se precizează că numărul populatiei urbei putea fi diferit, căci existau stabiliri continue în oraș, precum și o numeroasă „populatiune flotantă”.

M. Ionescu-Dobrogianu⁷ comunică același număr al populatiei, pentru aceeași perioadă, în comuna urbană Constanta, care avea „62 de strade, o piață și un bulevard. În partea continentală, la N. stradei Mangalia, încă în formatie, stradele sunt largi și perpendiculare, nepavate însă.

Stadele mai principale sunt:

[...]Strada Mangalia, la capătul căruia (sic!) se află centrul comerțului cu grâne.

Pe fie care an, Constanța se îmbogățește și înfrumusețează cu construcții solide, igienice și mari.

Prin unificarea liniei ferate și mai ales prin construirea portului, populatia mărindu-se, atrase dupe dânsa sporierea numărului clădirilor, număr cari totuși azi pare insuficient populatiei care zilnic afluiază.

[...]Numai în vara anului 96 - pentru ca să-și facă cineva o idee despre dezvoltarea orașului - s-au construit peste 30 de case cu câte 2 și 3 etaje”.

Este cunoscut faptul că grecii⁸ dețineau mari magazine și depozite comerciale, iar, ca specific al comerțului se ocupau de: cofetării, restaurante, berării, hoteluri situate pe străzile centrale, magazine cu

⁶ Prefect al judetului era, în perioada 1896-1897, Dimitrie Quintescu.

⁷ *Cercetări asupra orașului Constanta. Geografie și istorie*. București, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, 1897, p. 39

⁸ După Tratatul de la Paris, din 1856, care consfințea terminarea războiului Crimeii și permitea libera circulație pe Dunăre, un mare număr de greci s-a îndreptat spre Principatele Române, pentru a se stabili, aici, în calitate de comercianți.

produse alimentare dar și de altă natură (lemn, mobilă, sticlă, cherestea, metalo-casnice etc.). Mai erau proprietari la: fabrici de cărămidă, țiglă produse metalurgice, mori, ateliere de fabricare de căruțe și trăsurile cizmării etc.⁹

Acestea erau realitățile care i se înfățișau tânărului Konstantinos la momentul celui dintâi popas la Constanta.

Cu puținii bani pe care îi primește de la Dimitrie Frangopoulos - în casa căruia și locuise -, Konstantinos fuge, într-o noapte din ianuarie 1898, spre Brăila. Odată ajuns acolo, tânărul este ajutat de unchiul Alexandros și se angajează într-o băcănie modestă. În *Jurnal*, notează cât este nefericit de munca grea de fiecare zi, de răul tratament din partea stăpânului, nerecunoscător față de eforturile mari pe care adolescentul le depunea în magazinul său. Konstantinos își face însă „inimă de fier”, trece peste iarnă, iar, la 20 martie 1898, când apele înghețate ale Dunării își pornesc dezghețul, se îmbarcă pe un vapor italian și, în aprilie, este, din nou, la Pyrgos. Își găsește de lucru la magazinul lui Avraam Goldenberg, se reîntâlnește cu o parte din prieteni și se simte, din nou, fericit căci este liber. Traiul îi este extrem de dificil în continuare, deoarece cei 45 de franci pe care îi primește aproape că nu îi sunt de ajuns și își dorește să își înceapă propriul comerț ambulant, ceea ce și va face, în 1899, în Mesimvria natală.

Jurnalul se oprește la 2 august 1899, când tânărul, de 19 ani, se gândește la propria negustorie: „*Vorbesc deja cinci limbi: grecește, bulgărește, turcește, spaniola și româna, pe care însă nu am mai vorbit-o de un an, în același timp vorbesc puțin franceză și italiană, pe care le-am învățat de la italienii care lucrau în port la Pyrgos.*”

Cu limbile acestea pe care le știi, sunt sigur că voi face treabă și voi avea succes, însă numai să pun mâna pe banii mei, pentru că fără bani nu pot să fac nimic.”

Nu se cunoaște până în prezent vreo continuare a acestui *Jurnal*.

Concentrat asupra propriilor gânduri și rost al vieții, Konstantinos Arvanitis oferă, în *Jurnal*, o înfățișare autentică a lumii văzute din punctul de pornire al formării în ale negustoriei a unui adolescent din secolul al 19-lea. Paginile sale ne demonstrează, o dată în plus, că istoria poate fi judecată, deopotrivă, prin documente și prin însemnări personale.

⁹ Vezi și site-ul Comunității elene „Elpis” Constanța, www.elpis.ro/; președintele Comunității elene din Constanța a fost, între 1897-1898 și, respectiv, 1899-1900, L. Laskaridis, despre care se vorbește în „*Jurnal*”.

**NOTES ABOUT CONSTANȚA AT THE END OF THE 19TH
CENTURY IN THE „JOURNAL”OF KONSTANTINOS ARVANITIS**
Abstract

„Full of hope, I am beginning now to write the present journal. My name is Konstantinos Perikleous Arvanitis. I am the first child of Perikleous Konstantinos Arvanitis, captain of a ship on the Danube.” This is how it starts the *Journal* of the one who was to write about Romania and Constanța at the end of the 19th century and the beginning of the 20th. His volume was published by “Polirom” Publishing House in 2009.

The purpose of our study is to make a comparative approach of the image of Constanța County from the *Journal* vs. its image from other documents that were contemporary with Arvanitis and the press of that time.

Keywords: modern history, Constanța, journal, social life, Romania.